

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการ โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. แหล่งเรียนรู้
 - 1.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 1.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
2. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้
 - 2.1 วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งแหล่งความรู้
 - 2.2 ความสำคัญของแหล่งความรู้
 - 2.3 ประโยชน์ของแหล่งความรู้
 - 2.4 รูปแบบการจัดตั้งแหล่งความรู้
 - 2.5 แนวคิดการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้
 - 2.6 พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 กับแหล่งเรียนรู้
3. แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน
4. นโยบายการจัดการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. สรุปแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนประถมศึกษา

1. แหล่งเรียนรู้

การเรียนรู้ในโลกปัจจุบันนี้ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้หรือได้รับความรู้จากครูในห้องเรียนเท่านั้น แต่สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว ได้แก่ พ่อแม่ ชุมชน เพื่อน สถาบันทางศาสนา การอ่านหนังสือพิมพ์ ดูโทรทัศน์ และทันสมัยที่สุดคือการใช้คอมพิวเตอร์และเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ซึ่งทุกคนจะได้รับความรู้ตามที่ตนเองต้องการ การเรียนรู้จึงสนุก ไม่เกิดความเครียด เพราะไม่ต้องท่องจำความรู้ เพื่อคอยตอบคำถามครูให้ได้ (ชัยพจน์ รั้งงาม. 2542 : 31)

สังคมในปัจจุบัน ทุกคนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง ความความต้องการอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดและกระจายความรู้ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่าง ๆ ตลอดจนการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน จึงเป็นแนวทางใหม่ในการจัดการศึกษาที่มีคุณลักษณะสำคัญดังนี้

1. เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ของทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย
2. อาศัยองค์ความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา
3. มีชุมชนเป็นหน่วยจัดการศึกษา ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา

การจัดการศึกษาในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีโอกาสคิดวิเคราะห์หาสาเหตุ หาทางแก้ไข ทดลองปฏิบัติและสรุปร่วมกัน ชุมชนสามารถที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ดังนั้น ภาพการจัดการศึกษา จึงเปลี่ยนไปจากเดิม คือจากการจำกัดอยู่ในสถาบัน เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย เพราะมีระบบมาตรฐาน มีวุฒิบัตร มีกระดานคำ ซอล์ก และมีครูถ่ายทอดความรู้ที่ตนต้องการให้นักเรียนเรียนรู้ โดยมีนักเรียนนั่งเป็นแถว ฟังสิ่งที่ตนอยากรู้บ้างไม่อยากรู้บ้าง มาเป็นภาพการศึกษาใหม่ ที่ผู้เรียนเรียนได้ตามความสนใจ ความต้องการ ความพร้อม และความสามารถ ไม่จำกัดอายุ เพศ เวลา สถานที่ หลักสูตร ชั้นและวิธีสอนครูเป็นผู้รวบรวมทรัพยากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เสริมสร้างประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติ แหล่งเรียนรู้จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบใดก็ตาม (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5. 2542 ข : 1-2)

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ จำเป็นต้องจัดสื่อและแหล่งการเรียนรู้ เพื่อสนองตอบความต้องการของผู้เรียนในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ได้รับความรู้อย่างสะดวกและรวดเร็ว และถูกต้องเหมาะสมในลักษณะของแหล่งรวมวิทยาการ ดังนั้นการจัดสื่อและแหล่งการเรียนรู้ซึ่งเป็นแหล่งรวมวิทยาการที่สังคมยอมรับถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ (กรมวิชาการ. 2545 ง : 150)

1.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้คำจำกัดความว่า (ราชบัณฑิตยสถาน. 2538 : 706, 709, 904)

แหล่ง น. ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม บ่อเกิด แห่ง ที่เรียน
เรียน ก. ศึกษาเพื่อให้สนใจจำได้ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ หรือความชำนาญ
รู้ ก. แจ้ง เข้าใจ ทราบ

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ (กรมสามัญศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 5. (2542 ค : 2)

นอกจากความหมายของคำว่า แหล่งเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีนักการศึกษาใช้ชื่อเรียกต่าง ๆ กัน แต่มีความหมาย วิธีดำเนินการ และเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

ผ่องศรี สมยา (2544 : 8) ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ คือ ศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544 : 28) ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ แหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 ง : 150) ให้ความหมายคำว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สายันต์ ไพรชาญจิตร์. 2544 : 2-3) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่าหมายถึง แหล่ง หรือที่รวม ที่อาจมีสภาพหรือสถานที่ หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือ กระบวนการเรียน การสอนที่มีรูปแบบต่างไปจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน หรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่กำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ (2544 : 43) ได้ให้นิยามความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสารสารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อสร้างเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

กู๊ด (Good. 1959 : 114) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียน

การสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑน์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วย

วิททิชซ์ และ สกัลเลอร์ (Wittich and Schuller. 1962 : 229) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง ประชาชน สถานที่ และสิ่งของที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

นิโคลส์ (Nichols. 1971 : 341) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งที่เป็นวิชาการสำหรับโรงเรียน ประกอบด้วย ประชาชน สถานที่ สิ่งต่าง ๆ และกิจกรรมทั้งหลายที่นำมาใช้ในการศึกษาของนักเรียน เพื่อให้เป็นผลเมืองดี

แสงจันทร์ อินทนนท์ (2532 : 25) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง สถานที่รวมของสื่อทุกชนิดที่ให้บริการเพื่อการเรียนรู้ด้านข้อมูลข่าวสาร สรรพวิทยาการในรูปแบบของความบันเทิงและเนื้อหาสาระแก่ประชาชนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา

บุญเลิศ มาแสง (2532 : 6) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้หรือแหล่งวิทยาการ หมายถึง สถานที่รวมกิจกรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก และตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา แหล่งความรู้จะอยู่ที่ไหน มีรูปร่างหน้าตาอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น

นฤมล ดันธสุเรศรั (2533 : 6) ให้ความหมายคำว่า แหล่งวิทยาการในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สามารถกระทบด้วยประสาทสัมผัสได้ ทั้งทางตา ทางจมูก ทางหู ลิ้น กาย และใจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเท่ากัน ความเป็นไป และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว ช่วยให้เป็นคนทันโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขตามสมควรแก่อัธภาพ

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกต่าง ๆ กัน แต่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และมีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เป็นแหล่งที่ส่งเสริมที่จะให้ผู้เรียนได้เรียน ได้รู้ แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่าง ๆ สิ่งของ ธรรมชาติแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์ และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยประสบการณ์ตรง และได้ความรู้ใหม่ ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ (สำลี เก่งทอง. 2544 : 18)

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึงศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญแหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งในที่นี้หมายถึงการจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ซึ่งครอบคลุมความหมายของแหล่งเรียนรู้ ทั้ง 4 ด้าน คือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล แหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งเรียนรู้ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนเพื่อให้ครูและนักเรียนใช้เป็นแหล่งสื่อประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ และศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง

1.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์ทุกคนได้สัมผัส ก็คือสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ได้แก่ ธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ นก ฯลฯ การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอดและการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การเรียนรู้จึงช่วยพัฒนาร่างกายและจิตใจให้มีคุณภาพมากขึ้นในปัจจุบัน ด้วยความเจริญด้านเทคโนโลยี มนุษย์สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานที่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีทักษะในการพัฒนาชีวิตต่อไป (กรมสามัญศึกษา หน่วยงานนิเทศก์ เขตการศึกษา 5. 2542 ก : 3)

เนื่องจาก แหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชนมีความหมายที่กว้างขวางมาก จึงมีนักการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษาจำแนกประเภทไว้แตกต่างกันไปดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา (2545 ง : 151) ได้จัดประเภทของแหล่งเรียนรู้ ไว้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้จากสภาพจริง อาทิ อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษชาติ ภูเขา ทะเล แม่น้ำ ลำคลอง ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ

2. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดหรือสร้างขึ้น ซึ่งมีทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้สะดวกและรวดเร็ว

2.1 แหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องศูนย์วิชาการ ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ สวนวิทยาศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สนามกีฬา

2.2 แหล่งการเรียนรู้นอกสถานศึกษา ได้แก่ ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ สถาบันค้นคว้าวิจัย สถานประกอบการ แหล่งวิทยาการ แหล่งบริการ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ห้องสมุดประชาชน เรือห้องสมุด รถห้องสมุดเคลื่อนที่ ศูนย์กีฬา ศูนย์การค้า เครื่องช่วยอินเตอร์เน็ต

3. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เช่น บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาทางภาษา เพลงพื้นบ้าน พิธีกรรมต่าง ๆ ฯลฯ ศิลปินแห่งชาติ บุคคลตัวอย่างทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม

ผ่องศรี สมชา (2544 : 8) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ทั้งในและแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนดังนี้ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

1. ห้องสมุดโรงเรียน
 2. ห้องปฏิบัติการ
 3. ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ
 4. ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง
 5. แหล่งธรรมชาติในโรงเรียน
 6. สวนต่าง ๆ ในโรงเรียน
- ฯลฯ

แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต

1. ครอบครัว
 2. ชุมชน
 3. สถานประกอบการ
 4. สถานที่ราชการ
 5. แหล่งธรรมชาติ
 6. สิ่งแวดล้อม
 7. องค์กรภาครัฐและเอกชน
 8. หอสมุดและห้องปฏิบัติการในสถานศึกษาระดับที่สูงขึ้นไป
- ฯลฯ

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง (2545 : 19) ได้แบ่งแหล่งเรียนรู้เป็น 2 ประเภท คือแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ตัวอย่างแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเตอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์ สวน วรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรม ฯลฯ ส่วนแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดประชาชน สวนพฤกษศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์

หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา ภูมิปัญญา ห้องดิน วัด ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

กรมวิชาการ (2545 จ : 168) ได้กล่าวถึงแหล่งการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน วิทยาศาสตร์ไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ต้องส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย แหล่งเรียนรู้สำหรับวิชาวิทยาศาสตร์ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ในโรงเรียนหรือจากหนังสือเรียนเท่านั้น แต่จะรวมถึงแหล่งเรียนรู้หลากหลายทั้งในและนอก โรงเรียนดังนี้

สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือเรียน หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านประกอบ หนังสือพิมพ์ วารสาร ฯลฯ

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ มัลติมีเดีย คอมพิวเตอร์ช่วยสอน วิดิทัศน์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต

แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ห้องกิจกรรมวิทยาศาสตร์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนธรรมิกราชในโรงเรียน ห้องสมุด

แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ โรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานวิจัยในท้องถิ่น ฯลฯ

แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ประชาชน ผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ นักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย กรมวิชาการ (2545 ข : 216) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ไว้ว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ได้ทุกที่ ทุกเวลาและทุกสถานที่ ทั้งนี้เพราะแหล่งเรียนรู้ได้เปิดกว้าง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้คณิตศาสตร์ได้ตลอดเวลา และตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยแหล่งการเรียนรู้สำหรับคณิตศาสตร์นั้นไม่ใช่แค่ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ สมาคม ชุมชน ชมรม มุมคณิตศาสตร์ สวนคณิตศาสตร์สร้างสรรค์ อุปกรณ์การเรียนการสอนเกมและของเล่นทางคณิตศาสตร์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ซอฟต์แวร์ อินเทอร์เน็ต รวมทั้งบุคคลทั้งหลายที่มีความรู้ความสามารถทางคณิตศาสตร์ เช่น ครู อาจารย์ ศิษยานุศิษย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2545 ก : 144) กล่าวถึงแหล่งการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ผู้เรียนผู้สอนสามารถศึกษาหาความรู้ หรือเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ ประสบความสำเร็จในงาน อาชีพที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ฯลฯ
2. แหล่งวิทยากร ได้แก่ สถาบัน องค์กร หน่วยงาน ห้องสมุด ศูนย์วิชาการทั้งภาครัฐ และเอกชน ซึ่งให้บริการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
3. สถานประกอบการ สถานประกอบวิชาชีพอิสระ โรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานวิจัยในท้องถิ่น ซึ่งให้บริการความรู้ ฝึกอบรมเกี่ยวกับงานและวิชาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น
4. ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์
5. สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น แผ่นพับวารสาร หนังสืออ้างอิงหนังสือพิมพ์ ฯลฯ
6. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต ซีดี - รอม วีซีดี วิกิพีเดีย คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) ฯลฯ

กรมวิชาการ (2545 ค : 148) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเข้าไปใช้ให้เกิดประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้า ผักผ่อนทักษะทางภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมจากการเรียนในชั้นเรียนด้วยตนเอง ทั้งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนและไกลออกไป ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

1. ครูผู้สอน เพื่อนร่วมชั้นเรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง
2. ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา
3. ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง สนองความต้องการของผู้เรียนที่มีความสามารถทางภาษาแตกต่างกัน โดยเลือกใช้สื่อต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้ตามความสนใจ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต เป็นต้น
4. สถานที่ทำการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน และรัฐวิสาหกิจ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ท่าอากาศยาน โรงแรมต่าง ๆ กรมประชาสัมพันธ์ ธนาคาร ห้างร้าน บริษัท ร้านหนังสือ ศูนย์หนังสือ ฯลฯ
5. สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชาวต่างประเทศสนใจเข้าไปเยี่ยมชมเป็นประจำ เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน วนอุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษศาสตร์
6. สถานทูตประเทศต่าง ๆ ประจำประเทศไทย องค์กรระหว่างประเทศ การเดินทางไปศึกษาภาษาต่างประเทศในประเทศนั้น ๆ ในช่วงปิดภาคฤดูร้อน

นิโคลส์ (Nichols. 1971 : 342) ได้แบ่งประเภทของแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนี้

1. ผู้ชำนาญพิเศษ เช่น นักดนตรี จิตรกร ผู้ชำนาญงานพิเศษ นักกีฬา พนักงานซื้อขายและบริการ พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม ช่างนา

2. พ่อแม่ หรือผู้ปกครองของเด็ก
3. ตัวแทนขององค์กรต่าง ๆ ได้แก่ ตัวแทนของสังคม เทศบาล ศูนย์วัฒนธรรมหรือหน่วยงานอื่น ๆ
4. ผู้แทนทางด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม ได้แก่ บุคคลที่ทำงานทางด้านธุรกิจการค้าขายหรือโรงงานอุตสาหกรรม เช่น บริษัทขนส่ง เหมืองแร่ บริษัทห้างร้านต่าง ๆ
5. ผู้แทนรัฐบาล เช่น ตำรวจ เทสมนตรี เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น
6. คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ประชาชน เช่น กรรมการศึกษา โรงเรียน คณะที่ปรึกษาโรงเรียน คณะครูภายในโรงเรียน เป็นต้น
7. ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบไปด้วย พืช สัตว์ป่า น้ำ ดิน แร่ และวัสดุชนิดต่าง ๆ ทางธรรมชาติ
8. สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารสถานที่ เครื่องบิน ถนน รถไฟ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ปูนี้อยสถาน เป็นต้น

สุทิน เนียมพลับ (2522 : 132) ได้แบ่งประเภทของแหล่งวิชาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรบุคคล ได้แก่
 - 1.1 ผู้เชี่ยวชาญหรือชำนาญพิเศษ ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะหรือมีความถนัดด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ช่างแกะสลัก ช่างเครื่องยนต์ ช่างปั้น เป็นต้น
 - 1.2 ผู้ปกครองที่มีความสามารถพิเศษ เช่น ข้าราชการต่าง ๆ
2. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่
 - 2.1 สภาพภูมิศาสตร์
 - 2.2 ลักษณะของหิน ดิน แร่ ที่มีค่าของมนุษย์ในชุมชน ฯลฯ
 - 2.3 แม่น้ำ น้ำตก ฯลฯ
3. แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีท้องถิ่น
4. แหล่งทรัพยากรทางด้านสังคม ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม สภาตำบล สภาเทศบาล สถานที่ราชการต่าง ๆ

ลัดดา สุขปรีดี (สุรจิตร ทิบบัว, 2538 : 10 ; อ้างอิงจาก ลัดดา สุขปรีดี, 2523, การศึกษาสภาพการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น, หน้า, 81) จำแนกประเภทของแหล่งวิชาการในชุมชนที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ดังนี้

1. แหล่งวิชาการภายในโรงเรียน ได้แก่ อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ ต้นไม้ แมลงสวนครัว ครู นักเรียน คณะกรรมการโรงเรียน เป็นต้น
 2. บุคคลที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ชาวนา ชาวประมง ช่างไม้ พ่อค้าข้าราชการ ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ศึกษสงฆ์ เป็นต้น
 3. แหล่งวิชาการภายในชุมชนและนอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ปุชนิยสถาน สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น
 4. กิจกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผลงานด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมวรรณคดี ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น
- น้อมถุติ จงพยุหะ (2524 : 24) จำแนกแหล่งความรู้ในลักษณะที่เป็นศูนย์ทรัพยากรในชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งความรู้สำหรับประชาชนในท้องถิ่น โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งทรัพยากรบุคคล แบ่งได้เป็น 2 อย่างคือ
 - 1.1 วิทยากรท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องถิ่น เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวประมง สาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น บุคลากรเหล่านี้ สามารถให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เขาชำนาญได้เป็นอย่างดี
 - 1.2 วิทยากรต่างถิ่น ได้แก่ ผู้มาเยี่ยมชมเป็นครั้งคราว เช่น ศึกษานิเทศก์ ผู้ชำนาญการ และข้าราชการอื่น ๆ จากส่วนกลาง เป็นต้น
2. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ ดิน หิน แร่ พืช สัตว์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ใช้ในการศึกษาเพื่อนำมาปรับใช้ในการเลือกอาชีพให้เหมาะสมกับท้องถิ่นที่บุคคลอาศัยอยู่ได้
3. ทรัพยากรสังคม หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อความรู้ ความเข้าใจ ความสุข และความเพลิดเพลินใจ ได้แก่
 - 3.1 ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน นอกจากจะให้ความรู้ด้านข้อมูลข่าวสารที่ทันเหตุการณ์แล้ว ยังให้ความรู้ด้านอาชีพและสามารถฝึกทักษะในการให้การศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย
 - 3.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นแหล่งรวมเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ ทั้งด้านศิลปะ วัฒนธรรม หัตถศึกษา ธรรมชาติศึกษา เป็นต้น
 - 3.3 วัด
 - 3.4 สมาคมหรือชุมนุมต่าง ๆ เป็นแหล่งความรู้ที่จัดขึ้นตามวาระในการรวมผู้ที่มีความสนใจในเรื่องหรือกิจกรรมเดียวกันมารวมกัน และเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในชุมนุนั้น เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว ฯลฯ เป็นต้น

3.5 ห้องฟ้าจำลอง เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชน เพราะเป็นการให้ประสบการณ์ที่จำลองมาจากประสบการณ์จริง

บุญเลิศ มาแสง (2530 : 152-153) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดประเภทแหล่งความรู้ไว้กว้าง ๆ ดังนี้

1. แหล่งความรู้ที่มีขนาดใหญ่ คือ มีอาคารขนาดใหญ่ มีหนังสือพิมพ์รายวัน และหนังสือต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก มีอุปกรณ์นันทนาการและสื่อเทคโนโลยีพร้อม
2. แหล่งความรู้ที่มีอาคารขนาดใหญ่ มีหนังสือพิมพ์รายวันและหนังสือต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก มีอุปกรณ์นันทนาการและสื่อเทคโนโลยีบางส่วน
3. แหล่งความรู้ที่มีอาคารขนาดใหญ่ มีหนังสือพิมพ์รายวันและหนังสือต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก มีอุปกรณ์นันทนาการบางส่วน
4. แหล่งความรู้ที่มีอาคารเป็นที่อ่านเดิม ๆ มีหนังสือพิมพ์รายวันและหนังสือต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง
5. แหล่งความรู้ที่มีอาคารเป็นที่อ่านเดิม ๆ ซึ่งมีหนังสือต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง
6. แหล่งความรู้ที่มีป้ายประกาศและหนังสือหมุนเวียนเป็นบางครั้ง

นฤมล ดันธสุรเศรษฐ์ (2533 : 13) ได้จำแนกแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถนำมาประกอบการเรียนการสอนได้ ดังนี้

1. ประเภทบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนนั้น
2. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
3. ประเภทสื่อต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ชนิดต่าง ๆ
4. ประเภทวัตถุ และอาคารสถานที่

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวเราทุกหนทุกแห่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย แต่จากความเห็นของนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาส่วนใหญ่ก็มีความเห็นไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งสามารถจัดจำแนกประเภทแหล่งเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกันเข้าในประเภทเดียวกันได้ จำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ภายในโรงเรียน ทั้งที่จัดสร้างขึ้น ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องศูนย์วิชาการ ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ สวนวิทยาศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สนามกีฬา เป็นต้นและแหล่งเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติภายในโรงเรียน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน บุคลากรในโรงเรียน และกิจกรรมที่จัดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักเรียนแต่ละบุคคลตามความสามารถ และความพร้อม เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ภายนอกโรงเรียน มีทั้งแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง สวนสาธารณะ ต้นไม้ ใบไม้ รวมทั้งสัตว์ต่าง ๆ เช่น สัตว์เลี้ยง เป็นต้น และแหล่งเรียนรู้ที่จัดสร้างขึ้น เช่น อาคารสถานที่ เครื่องบิน ถนน รถไฟ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ปูนียสถาน เป็นต้น รวมถึงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

2. หลักการ แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้

ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ให้ความสนใจการจัดแหล่งความรู้เพื่อสนองการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ประชาชนผู้อยู่บนอกระบบโรงเรียนได้มีโอกาสรับทราบข่าวสารข้อมูลและเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ในต่างประเทศแหล่งความรู้ปรากฏขึ้นเมื่อต้นปี ค.ศ. 1960 จากแนวคิดดั้งเดิมเป็นการบูรณาการระหว่างการบริการโสตทัศนูปกรณ์กับการบริการห้องสมุด เพื่อสนองความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน โดยบรรณารักษ์มีส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง โดยวิธีการศึกษาอย่างอิสระ โดยมีผู้ชำนาญในด้านสื่อให้แนวคิดในการเรียนรู้โดยการใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับสื่อต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของบุคคลได้ดีกว่าบรรยายตามหนังสือ ในประเทศตะวันตกบางประเทศจึงจัดบริการดังกล่าวในรูปแบบของการจัดแหล่งความรู้ภายในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย (กรมสามัญศึกษา. 2523 : 3)

2.1 วัตถุประสงค์การจัดตั้งแหล่งความรู้

ฟรานซิส (กรมสามัญศึกษา. 2523 : 4) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการจัดแหล่งความรู้ก็เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถด้านต่าง ๆ ของประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระ เป็นการเรียนรู้เต็มเต็มตลอดชีวิตเพื่อให้ผู้มาใช้บริการได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มความสามารถ คือ

1. เพื่อจัดกระบวนการเรียนให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. เพื่อจัดหาแนวทางการเรียนรู้หลาย ๆ รูปแบบ
3. เพื่อจัดหาโอกาสที่จะสร้างประสบการณ์เรียนรู้จากสื่อ
4. เพื่อจัดหาโอกาสการศึกษาอย่างอิสระและโอกาสการศึกษาด้วยตนเอง
5. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษามีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจในสิ่งที่เขาเรียนรู้ด้วยตนเอง
6. เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้และทักษะเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์
7. เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่มการนำตนเอง ความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ

การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

8. เพื่อพัฒนาทักษะในการค้นคว้า การอภิปรายพบปะสนทนา และการนำเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้

9. เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาด้านการศึกษตลอดชีวิต
บุญเลิศ มาแสง (2530 : 139) ได้กล่าวถึงการจัดตั้งแหล่งความรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์การจัดตั้งไว้ 5 ประการคือ

1. เพื่อพัฒนาแหล่งวิทยาการของหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและที่อ่านหนังสือวัดหรือโรงเรียน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน ที่สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย

2. เพื่อจัดตั้งแหล่งความรู้หมู่บ้านขึ้นในพื้นที่ที่ซึ่งยังไม่เคยมีการจัดตั้งแหล่งวิทยาการรูปแบบใด ๆ มาก่อน

3. เพื่อเปิด โอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและในชุมชนที่ใกล้เคียง ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ได้อย่างกว้างขวางตลอดเวลา ได้รับการบริการทางการศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยพัฒนาทักษะ ความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตตามความพร้อมและตามความต้องการของตน

4. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเองโดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นหรือตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนักศึกษาทางไกล กลุ่มพลังมวลชนและอาสาสมัครในหมู่บ้าน

5. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการระดมทรัพยากร และการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และหน่วยงานภาคเอกชนตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ

2.2 ความสำคัญของแหล่งความรู้

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดอยู่เพียงการศึกษาภาคบังคับในรั้วโรงเรียนเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องต่อไปตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่งความรู้ต่าง ๆ จึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความพร้อม

กรมวิชาการ (2545 : 150) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย
2. เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
3. เป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยรักการอ่านการศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

4. เป็นแหล่งสร้างเสริมประสบการณ์ภาคปฏิบัติ
5. เป็นแหล่งสร้างเสริมความรู้ ความคิด วิทยาการและประสบการณ์

นิวัติ อรรถยลยกุล (2536 : 15-16) กล่าวว่าไว้ว่า แหล่งความรู้มีความสำคัญ คือ เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้ร่วมแรง ร่วมคิด ร่วมทำ โดยได้มีการบริจาคทรัพย์สินของร่วมมือ เสียสละกำลังกายในการจัดสร้างอาคารสถานที่ขึ้นมา สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ข่าวสารข้อมูล ต่าง ๆ แก่ประชาชน โดยมีสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ และอาจมีสื่อเทคโนโลยี วิทยุโทรทัศน์ ของจริง ของจำลอง การแสดง การสาธิตต่าง ๆ ไว้บริการ สื่อบางส่วนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของ ราชการและเอกชนต่าง ๆ และสื่ออีกบางส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้ ประชาชนในหมู่บ้านมีโอกาสฝึกอ่าน เขียน ได้ปรึกษาและเปลี่ยนความคิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนา คุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

นฤมล ดันธสุเรศมย์ (2533 : 6-7) กล่าวว่าไว้ว่า แหล่งความรู้ หรือแหล่งวิทยาการใน ชุมชน มีความสำคัญ คือ

1. เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่าง ๆ ได้ ด้วยตนเองตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพศและวัย
2. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนการศึกษาในระบบ
3. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษา พันธุ์สัตว์สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่าง ๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า
4. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงหรือลงมือ ปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น โตะ เก้าอี้ การทำอาหาร ขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น
5. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการ ใหม่ ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังไม่มีการจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมขึ้นใหม่โดย ดูจากวิทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งวิทยาการ ประเภทนี้จะป็นสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญเฉพาะในหลาย ๆ ด้าน คือ

5.1 เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่ เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องที่สำคัญ ช่วยยกระดับความมุ่งมั่นโดยการ เสนอภาพในอุดมคติหรือเสนอผลสำเร็จ และความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วย สร้างบรรยากาศของการพัฒนาด้วย

5.2 เป็นสิ่งช่วยเปลี่ยนทัศนคติและถ่านิยมเพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ แนวความคิดใหม่ ๆ เกิดมุมมองใหม่ ๆ ขึ้น

5.3 เป็นสิ่งการสอสมัชใหม่ ที่ให้ทั้งความรู้ ก่อให้เกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น

สรุปได้ว่า ความสำคัญของแหล่งความรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล ตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะไปศึกษาค้นคว้าด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน และเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขตามหลักการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ชี้ให้ผู้เรียนสำคัญที่สุด ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากการได้คิดเอง ปฏิบัติเอง และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตจากแหล่งเรียนรู้รอบตัว หากโรงเรียนสามารถดำเนินการจัดแหล่งความรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

2.3 ประโยชน์ของแหล่งความรู้

การจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ซึ่งมีนักการศึกษาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของแหล่งความรู้ไว้ต่าง ๆ ดังนี้

สุวัฒน์ มุททเมธา (2524 : 69-71) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ประกอบการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

1. ทำให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของการเรียนมากยิ่งขึ้น
2. ทำให้สะดวกในการใช้ เนื่องจากมีอยู่ในชุมชนแล้ว เพียงแต่ครูสำรวจและเลือกใช้ให้เหมาะสม
3. ประหยัดงบประมาณและเวลา
4. ทำให้เกิดการค้นคว้าในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือเรื่องอื่นเพื่อที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้

5. ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

6. ปลุกฝังและส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ผู้เรียนและชุมชน

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2531 : 71) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้หมู่บ้านเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทางหนึ่ง ซึ่งจัดในรูปของการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการลงทุนที่ไม่สูงแต่ผลประโยชน์ที่จะได้รับมากมาย สรุปได้ 5 ประการ คือ

1. ประชาชนจะได้รับข่าวสารข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

2. เป็นการส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมหนังสือของประชาชน
3. เพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านให้กับประชาชน
4. เป็นการก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างส่วนราชการกับประชาชนอย่างใกล้ชิด
5. สามารถที่จะใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมในการพบปะหารือ จัดประชุมของหมู่บ้านได้เป็นที่พักผ่อนและจัดกิจกรรมนันทนาการด้านความรู้ กีฬาและบันเทิง

แสงจันทร์ อินทนนท์ (2532 : 68) กล่าวว่า การจัดแหล่งความรู้หมู่บ้านเป็นการวางพื้นฐานเบื้องต้นที่จะช่วยพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท มุ่งพัฒนาด้านความเป็นอยู่ให้เขา "อยู่ดี" สามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่าง "มีความสุข" มีความประพฤติกฎที่ต้องมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การให้บริการทางการศึกษา เป็นการชี้แนะให้เขาเห็นว่า จะทำอย่างไรจะมีชีวิต อยู่ดี มีความสุข และนำความรู้ที่ได้รับนั้นมาปรับใช้ให้เหมาะกับตน โดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

2. ช่วยให้ประชาชนรู้จักการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาชุมชนมีความมุ่งหมายให้ประชาชนได้ช่วยตนเองมากที่สุด และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง การจัดแหล่งความรู้ในชุมชนจึงเป็นการช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนของตนเองในรูปของการช่วยกันสร้างแหล่งความรู้ การช่วยเหลือมีหลายด้าน เช่น ด้านแรงงาน ด้านวัสดุ และทรัพย์สินที่จะนำมาพัฒนาชุมชนของตน โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากรัฐ การพึ่งพาตนเองนี้ทำให้เกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ เป็นการช่วยให้แหล่งความรู้นั้นได้พัฒนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย

3. ช่วยให้คนคิดเป็น คนที่คิดเป็นนั้นเป็นผู้ที่สามารถปรับปรุงตนเองและสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถมองเห็นปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหานั้น โดยเลือกทางตัดสินใจปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของตนเองและสิ่งแวดล้อม การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ทำให้เขาได้พิจารณาหาทางที่ดีที่สุด และเหมาะสมที่สุดในการตัดสินใจปัญหา

4. ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอีกประการหนึ่ง ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของประเทศ และมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องความไม่รู้ของประชาชน ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรที่จะช่วยเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ไม่รู้จักใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงผลผลิตในไร่นา และไม่รู้ว่าจะนำวัสดุพื้นบ้านมาทำประโยชน์อะไรบ้าง เป็นต้น ดังนั้น การมีศูนย์รวมความรู้ในหมู่บ้านก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยชี้แนะให้เขามีโอกาสรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และหาทางช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวและชุมชนได้

2.4 รูปแบบการจัดตั้งแหล่งความรู้

แหล่งความรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดแหล่งความรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือ และประสานกันทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จึงควรคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ

บุญเลิศ มาแสง (2530 : 140-145) ได้กล่าวถึงการจัดรูปแบบแหล่งความรู้ของกรมการศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งกำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. แหล่งความรู้ที่พัฒนาจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เนื่องจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่สำคัญยิ่งของชุมชนแห่งหนึ่งนอกเหนือไปจากโรงเรียน ซึ่งกรมการศึกษาออกโรงเรียนมีนโยบายที่จะขยายที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านออกไปให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน โดยยึดหลักการเดิมที่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและจัดการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กรมการศึกษาออกโรงเรียนจะสนับสนุนในด้านหนังสือพิมพ์และวารสาร จากหลักการนี้ทำให้เป็นแนวทางที่จะพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านโดยความร่วมมือของชาวบ้าน เช่น คณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กลุ่มนักศึกษาทางไกลหรือกลุ่มพลังอื่น ๆ รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งสามารถที่จะให้บริการความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนในขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้น

2. แหล่งความรู้หมู่บ้านที่จัดขึ้นในวัด วัดในชนบทโดยทั่วไปถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน เป็นสถานที่ที่ประชาชนมาพบปะกันประกอบศาสนกิจร่วมกัน โดยมีพระเป็นผู้ให้การอบรมเทศนา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ประการหนึ่ง หากจะพัฒนาให้วัดสามารถให้บริการความรู้ให้กับประชาชนในรูปแบบแหล่งความรู้ก็กระทำได้ เพราะวัดมีบริเวณกว้างขวางร่มรื่น มีพระภิกษุและสามเณรที่ประชาชนเคารพนับถือ และมีเวลาพอที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการแหล่งความรู้ได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ

3. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันที่จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะมีอาคารสถานที่พร้อมและห้องสมุดโรงเรียนหรือสามารถจัดเป็นห้องสมุดโรงเรียนที่ให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนได้โดยจัดทำเป็นแหล่งความรู้ให้บริการแก่ชาวบ้านได้เข้ามาใช้บริการ โดยไม่จำกัดเวลา เทศ และวัย

4. แหล่งความรู้ที่จัดเก็บในสถานที่สาธารณะหรือที่ที่ประชาชนบริจาค ในบางหมู่บ้าน ไม่มีวัด โรงเรียนหรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จึงมีข้อจำกัด ทำให้ไม่มีฐานในการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ แต่ก็สามารถที่จะพัฒนาที่สาธารณะหรือสถานที่ที่มีผู้บริจาคให้ในหมู่บ้านให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ โดยสถานที่ดังกล่าวจะต้องอยู่ในหมู่บ้านประชาชนทุกคนสามารถมาใช้บริการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

2.5 แนวคิดการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้

การจัดการศึกษาในปัจจุบันต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง ตามความต้องการ ความสนใจและความถนัด จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้

ปรัชญาการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้ ได้แก่

1. ปรัชญาการศึกษาแบบมนุษยนิยม มีแนวคิดที่เน้นความเป็นเอกัตบุคคลเป็นสำคัญ และให้ความสำคัญในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ตามความต้องการ ความสนใจ และความปรารถนาของผู้เรียน โดยถือหลักว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาโดยไม่มีขีดจำกัดความสามารถในการพัฒนาตนเอง ถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา และท้ายที่สุด มนุษย์คือผู้กำหนดความต้องการของตนเอง มีความคิดริเริ่ม มีความตั้งใจ รู้จักตัดสินใจ มีเสรีภาพ และมีความรับผิดชอบในอันที่จะก้าวไปสู่สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่แต่ละคนจะเป็นได้ (Elias and Merriam. 1980 : 109-115) ดังนั้นการศึกษาแนวนี้จึงเน้นให้ผู้เรียนมีความเป็นตัวของตัวเอง มีเสรีภาพในการเลือก มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือก ที่ตนกระทำ ซึ่งการจัดการศึกษาจะต้องยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ส่วนครูเป็นเพียงผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนการสอน และการเรียนรู้จะต้องเกิดจากการลงมือจนค้นพบตัวเอง (บรรจง จันสา. 2522 : 168-173)

2. ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม มีแนวคิดที่ให้คนเราหันมาพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นจริงเท่าที่มนุษย์สามารถจะมีประสบการณ์ได้ในชีวิตจริง ถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เรา มีประสบการณ์ได้เป็นความจริงตามสภาพที่มีอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่าโลกที่เราอาศัยอยู่ คือโลก แห่งประสบการณ์ของคนเรานั้นเอง (วิจิตร ศรีสะอ้าน. 2523 : 40) การศึกษาแนวนี้จึงถือว่าประสบการณ์เรียนรู้ของผู้ศึกษา การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดประสบการณ์กับผู้ปฏิบัติเอง การปฏิบัตินี้จะเกิดขึ้นที่ไหนก็ได้ ในห้องปฏิบัติการในโรงงาน ห้องสมุด ถือเป็นการปฏิบัติการทั้งสิ้น นอกจากนี้การออกไปศึกษานอกสถานที่ ในชนบทในเมือง

มีการอภิปรายการทำงานเป็นกลุ่ม ก็ถือเป็นการปฏิบัติด้วย ฯลฯ โดยทั้งนี้เมื่อได้ปฏิบัติมาแล้ว ก็จะนำประสบการณ์นั้นมาพิจารณาว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ แก้ปัญหาได้หรือไม่ ทำให้เกิดการเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ หรือเป็นการซ้ำให้เกิดความเชื่อถือในความรู้เก่าที่เรียนรู้มาจากประสบการณ์เดิมมากยิ่งขึ้น (สาโรช บัวศรี. 2530 : 184)

สรุปได้ว่า สาระสำคัญของปรัชญาการศึกษาแบบมนุษยนิยมและแบบพิพัฒนาการนิยม เน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ การศึกษาไม่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น แต่หากรวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

การเรียนรู้ของบุคคล

การเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต มนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงก่อนตาย ดังนั้นเป้าหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาก็คือการสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ให้โอกาสผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข ความสมดุล เรียนที่จะรู้ เรียนที่จะทำ เรียนที่จะอาศัยอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้ที่จะเป็นตัวของตัวเอง ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลที่พึงจะเป็น

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

ทอร์นไคค์ (Thorndike. 1955 : 21) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับปฏิกิริยาตอบสนอง

ครอนบาค (Cronbach. 1963 : 71) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับมา

กานเย่ (Gagne. 1970 : 3-4) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพอันเนื่องมาจากสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น

ฮิลการ์ด (Hilgard. 1975 : 194) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม

ซิมบาโด (Zimbardo. 1979 : 37) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์ของพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ และการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร

โรเวอร์ และบี-โฮวี (Rohwer and B-Howe. 1980 : 21) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่าการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาที่ค่อนข้างถาวรและสามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จากพฤติกรรมของบุคคล

คลิฟฟอร์ด (Clifford, 1981 : 233) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพัทธ์ของพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกอบรม

ไคลน์ (Klein, 1991 : 2) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงทดลองที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพัทธ์ที่ถาวรของพฤติกรรม ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยสถานะทางอารมณ์ชั่วคราว วุฒิลภาวะ หรือการตอบสนองโดยกำเนิด

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์และการฝึกอบรมที่แต่ละบุคคลได้รับมา ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้นประกอบด้วยความรู้ ทักษะ หรือความรู้สึ

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ในปัจจุบันโลกมีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ดูเหมือนว่าสิ่งที่มนุษย์เราต้องรู้ ต้องศึกษาได้ทวีจำนวนเพิ่มขึ้นตามความเจริญที่รุดหน้าไป คำถามคือ "เราจะเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ให้มากที่สุดได้อย่างไร" การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาเป็นเพียงวิธีการหนึ่ง แต่โอกาสและจังหวะนั้นมิได้เกิดขึ้นกับทุกคน และไม่อาจจะศึกษาความรู้ได้ทั้งหมด การไขว่คว้าหาความรู้ด้วยตนเองจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ต้องตอบคำถามดังกล่าวได้ เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้เรียนมีใจรักที่จะศึกษาค้นคว้า เพราะตนมีความต้องการบุคคลนั้นก็จะเป็นการศึกษาค้นคว้าโดยไม่มีใครต้องบอก อีกทั้งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้ไม่สิ้นสุด ซึ่งวิธีดังกล่าวก็จะนำไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learner) (สมคิด อิศระวัฒน์, 2538 : 5-6)

นักการศึกษาได้ให้ความหมาย การเรียนรู้ด้วยตนเอง ไว้ในทัศนะต่าง ๆ กันดังนี้

โนลส์ (Knowles, 1975 : 18) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนแต่ละคนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ต้องการก็ได้) ผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้แยกแยะแจกแจงข้อมูลในการเรียนรู้ทั้งที่เป็นคนและอุปกรณ์ คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมและประเมินผลการเรียนรู้นั้น ๆ

สเคเจอร์ (Skager, 1978 : 13) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการพัฒนาการเรียนรู้และประสบการณ์การเรียนรู้และความสนใจในการวางแผนการปฏิบัติและ การประเมินผลของกิจกรรมการเรียนทั้งในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคลและในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนที่ร่วมมือกัน

ทافل (Tough. 1979 : 114) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกว้าง ๆ ว่า เป็นการเรียนโดยเจตนา จงใจ ซึ่งความต้องการอย่างแรกของบุคคลนั้นคือ การต้องการความรู้ หรือทักษะบางอย่าง

กริฟฟิน (Griffin. 1983 : 153) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้เป็นการเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคลและสมาชิกของกลุ่มการเรียนเรียนที่ร่วมมือกัน มาตรฐานของการเรียนรู้การจัดการเรียนรู้เป็นเฉพาะบุคคลและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สมคิด อิศระวัฒน์ (2531 : 76) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองควรมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. สมารถใจที่จะเรียนด้วยตนเอง (Voluntarily to learn) มิได้เกิดจากการบังคับ แต่มีเจตนาที่จะเรียนเฉพาะความอยากรู้

2. ตนเองเป็นข้อมูลของตนเอง (Self - resourceful) นี้คือผู้เรียนสามารถบอกได้ว่าสิ่งที่ตนจะเรียนคืออะไรรู้ว่าทักษะและข้อมูลที่ต้องการหรือจำเป็นต้องใช้มีอะไรบ้าง สามารถกำหนดเป้าหมายวิธีการรวบรวมข้อมูลที่ต้องการและวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องเป็นผู้จัดการ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ด้วยตนเอง (Manager of change) ผู้เรียนต้องมีความตระหนัก ในความสามารถ สามารถตัดสินใจได้ มีการรับผิดชอบหน้าที่และบทบาทในการเป็นผู้เรียนรู้ที่ดี

3. ผู้เรียนต้องรู้ "วิธีการที่จะเรียน" (Know how to learn) นั่นคือ ผู้เรียนควรทราบขั้นตอนการเรียนรู้ของตนเอง รู้ว่าเขาจะไปสู่จุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

โนลส์ (Knowles. 1975 : 61) ได้อธิบายลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังต่อไปนี้

1. เข้าใจในความแตกต่างด้านความคิดเกี่ยวกับผู้เรียนและทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้

2. มีความเป็นตัวของตัวเองไม่ขึ้นกับใครและเป็นคนที่สามารถนำตนเองได้

3. สามารถที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และใช้บุคคลเหล่านี้ช่วยเหลือในการเรียนรู้ของตนเองวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้โดยอาจได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น สามารถชี้ความต้องการเรียนออกมาเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ สามารถโยงความสัมพันธ์กับผู้สอนใช้ประโยชน์จากผู้สอนเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือหรือที่ปรึกษา สามารถในการหาบุคคลหรือแหล่งความรู้มีความสามารถเลือกแผนการเรียนที่มีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อค้นพบต่าง ๆ ไปใช้อย่างเหมาะสม

สเคเจอร์ (Skager. 1978 : 24-25) ได้อธิบายถึงคุณลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ยอมรับตนเอง คือมีความรู้สึกในทางบวกต่อตนเอง

2. มีการวางแผนการเรียน
 - 2.1 รู้ถึงความต้องการของตน
 - 2.2 วางจุดหมายที่เหมาะสมกับตนเอง สอดคล้องกับความต้องการ
 - 2.3 เป็นแผนงานที่มีประสิทธิภาพช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียน
3. มีแรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) นักเรียนมีแรงจูงใจที่จะเรียนอยู่ในตัวเอง สามารถเรียนรู้โดยปราศจากสิ่งควบคุมภายนอก เช่น รางวัล การถูกทำโทษ การได้รับตำแหน่ง หรืออู๋ฉัตร
4. มีการประเมินตนเอง
5. มีการเปิดกว้างต่อประสบการณ์
6. มีการยืดหยุ่น เช่น เต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย วิธีการเรียน การเข้าถึงปัญหา
7. เป็นตัวของตัวเอง

2.6 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กับแหล่งเรียนรู้

แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งระบุได้ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 12-16)

มาตรา 6 : ลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 : เป้าหมายการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 : การจัดการศึกษา เป็นการศึกษาลดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2. มีการวางแผนการเรียน
 - 2.1 รู้ถึงความต้องการของตน
 - 2.2 วางจุดหมายที่เหมาะสมกับตนเอง สอดคล้องกับความต้องการ
 - 2.3 เป็นแผนงานที่มีประสิทธิภาพช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียน
3. มีแรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) นักเรียนมีแรงจูงใจที่จะเรียนอยู่ในตัวเอง สามารถเรียนรู้โดยปราศจากสิ่งควบคุมภายนอก เช่น รางวัล การถูกทำโทษ การได้รับตำแหน่ง หรือวุฒิบัตร
4. มีการประเมินตนเอง
5. มีการเปิดกว้างต่อประสบการณ์
6. มีการยืดหยุ่น เช่น เต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย วิธีการเรียน การเข้าถึงปัญหา
7. เป็นตัวของตัวเอง

2.6 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กับแหล่งเรียนรู้

แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งระบุได้ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 12-16)

มาตรา 6 : ลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 : เป้าหมายการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 : การจัดการศึกษา เป็นการศึกษาดตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

มาตรา 22 : หลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 : สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และ บูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง กับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย การเมือง และการปกครอง ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องการจัดการด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้

มาตรา 24 : กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

มาตรา 25 : บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงาน และ จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น

มาตรา 30 : การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ในโลกยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคใหม่ ผู้เรียนจะต้องศึกษากันค้นหาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจสามารถ ถิคิดเป็น ทำเป็น สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้จึงจำเป็นต้องจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ให้เพียงพอ หลากหลาย และมีประสิทธิภาพ

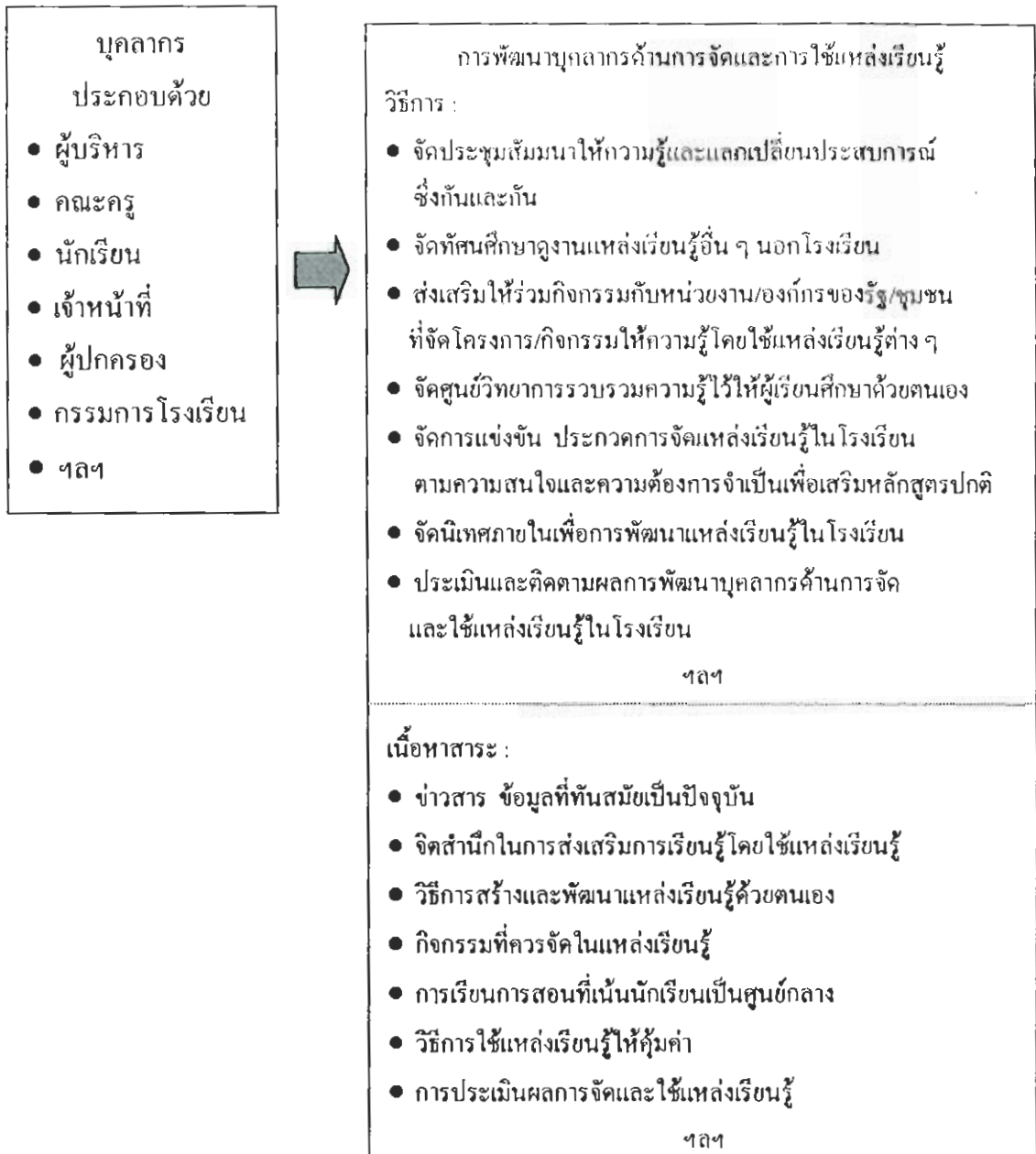
3. แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน

แนวความคิดในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ มุ่งเน้นให้มีการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงในสภาพแวดล้อมจริง โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อสภาพแวดล้อม รักถิ่นฐาน สามารถสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดทักษะ และนำไปสู่การประกอบอาชีพได้ เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เอาความจริงและผู้เรียนเป็นหลัก และเอาวิชาเป็นส่วนประกอบ สภาพแวดล้อมดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ของนักเรียน (ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง. 2545 : 19) แหล่งการเรียนรู้ที่โรงเรียนสามารถจัดและดำเนินการได้มีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของโรงเรียนแต่ละแห่งที่จะดำเนินการได้ตามศักยภาพ เช่น โรงเรียนที่มีบริเวณพื้นที่กว้างขวางอาจจัดแหล่งการเรียนรู้ในลักษณะของสวนพฤกษศาสตร์ หรืออุทยานการศึกษา นอกเหนือจากการจัดห้องสมุดโรงเรียน และการจัดมุมต่าง ๆ ในบริเวณโรงเรียน

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มีนักวิชาการ ได้เสนอแนะเป็นแนวทางไว้ดังนี้

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนอาจทำได้โดยใช้ยุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้ (กรมสามัญศึกษา หน่วยงานพิเศษ เขตการศึกษา 5. 2542 ก : 20-24)

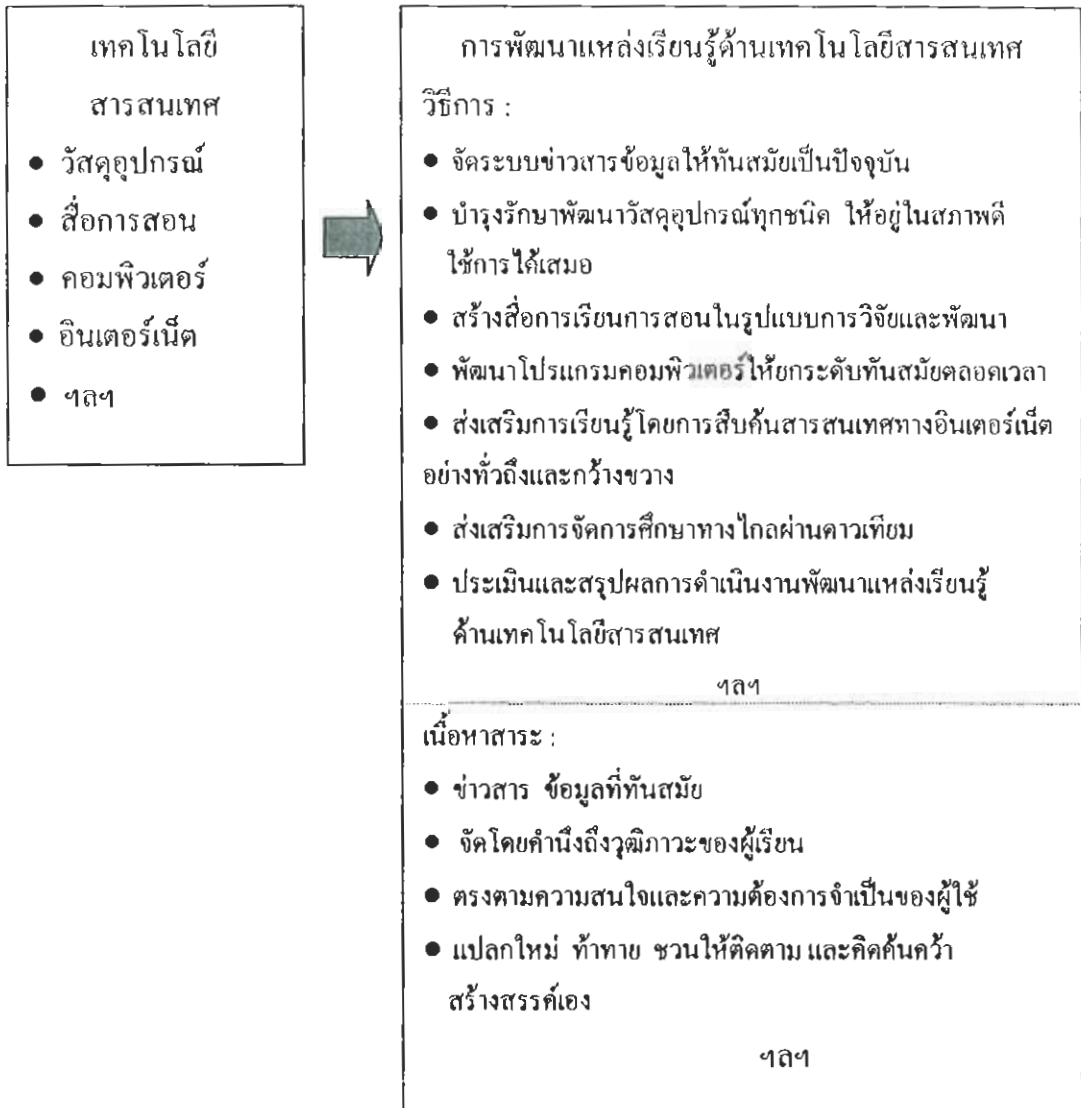
1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้เป็นวิธีการกระตุ้นให้บุคลากรเห็นความสำคัญของการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ โดยมีแนวทางการดำเนินงานสรุปเป็นแผนภาพ ดังรายละเอียดในภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมการจัดและ การใช้แหล่งเรียนรู้

ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5. (2542 ก : 21)

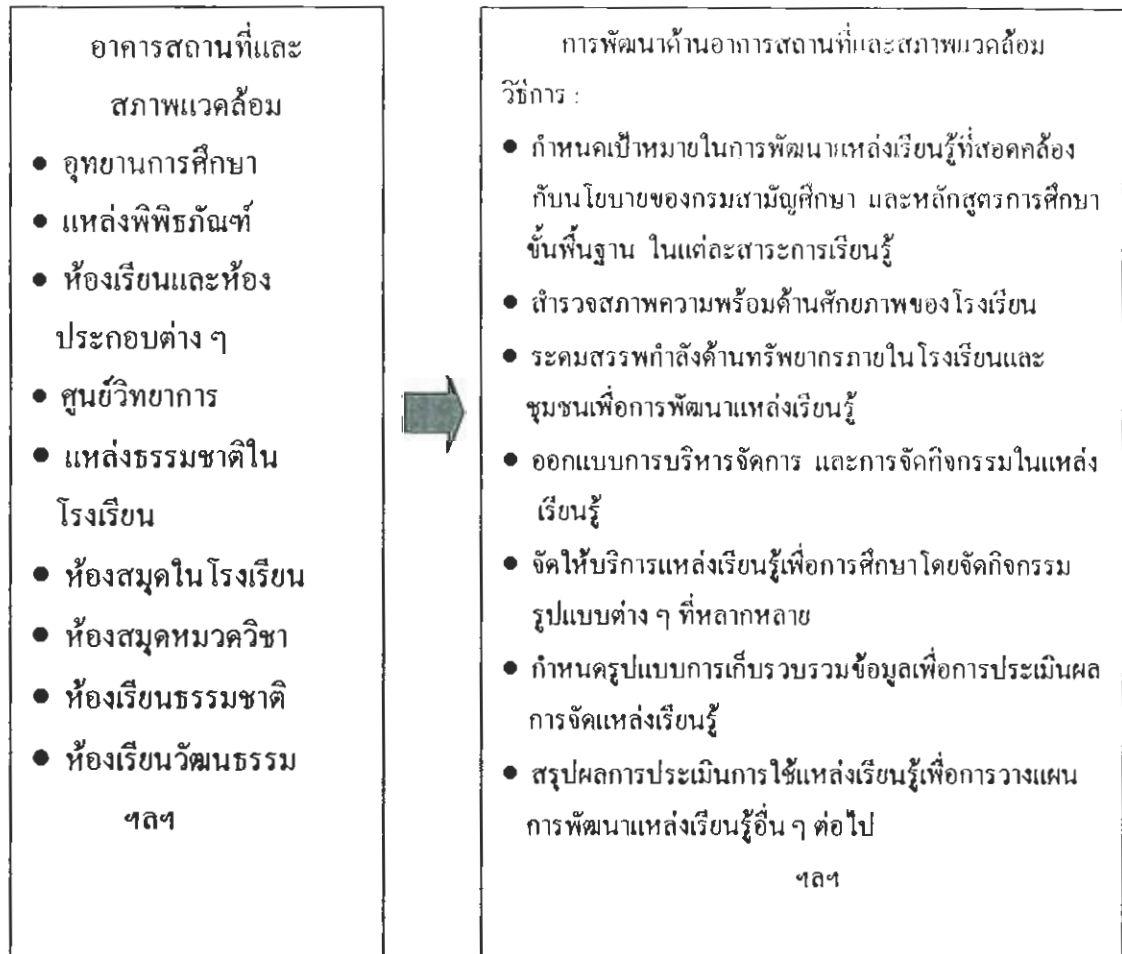
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นวิธีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีแนวทางการดำเนินงาน สรุปเป็นแผนภาพ ดังรายละเอียดในภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5. (2542 ก : 22)

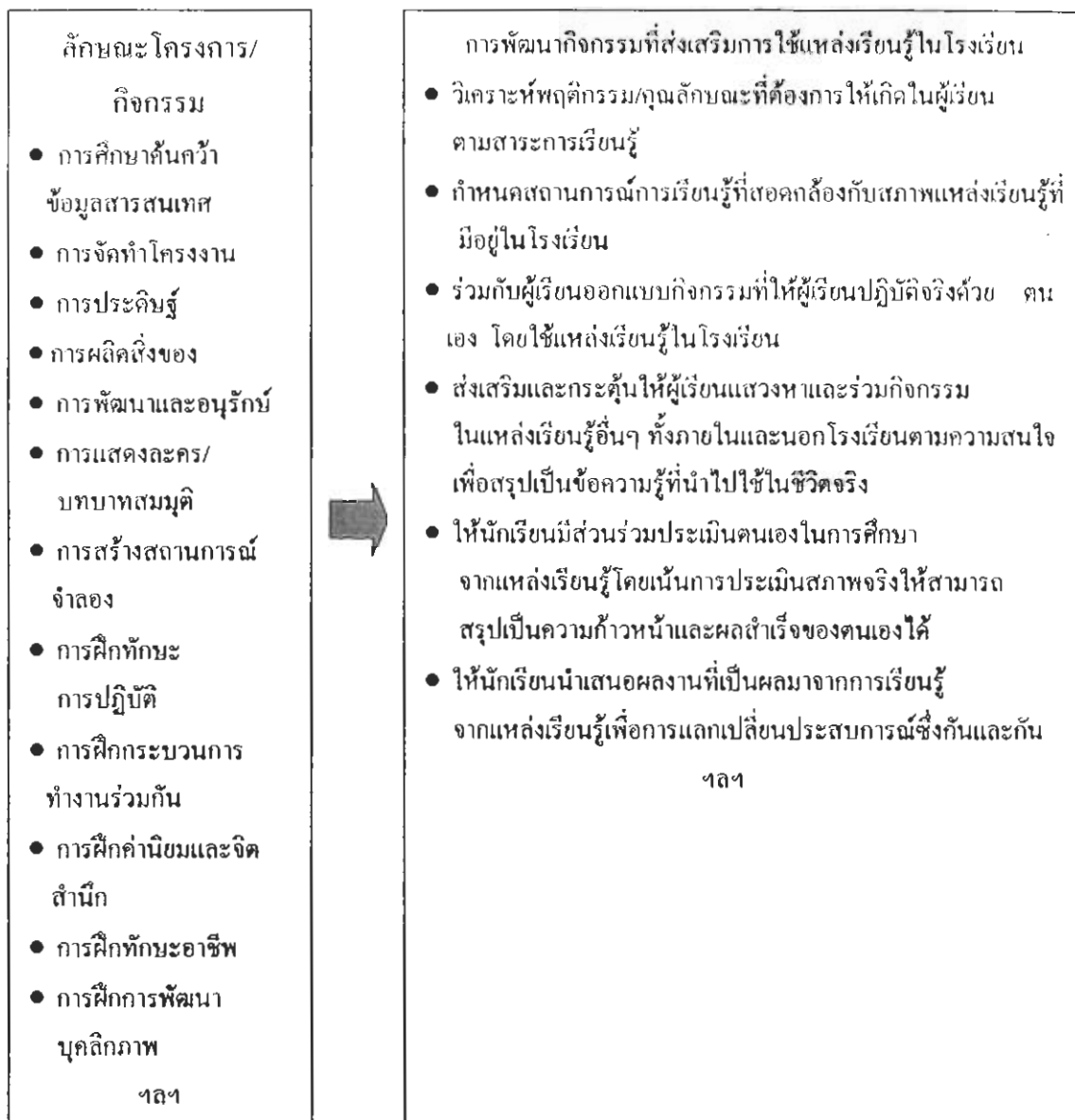
3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมเป็นวิธีดำเนินการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนให้มีความหลากหลาย เพียงพอ และมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางการดำเนินงาน สรุปเป็นแผนภาพ ดังรายละเอียดในภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5. (2542 ก : 23)

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมตามต้องการและความแตกต่างของผู้เรียน โดยมีแนวทางการดำเนินงาน สรุปเป็นแผนภาพ ดังรายละเอียดในภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5. (2542 ก : 24)

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ (2544 : 29) กล่าวถึงลักษณะของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. จัดบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริง / เหมือนสภาพจริง
2. จัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้พอเพียง
3. ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองให้มากที่สุด

4. จัดบริเวณโรงเรียนให้เกิดแหล่งเรียนรู้และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้
5. จัดศูนย์วิทยุอบรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
6. จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
7. การร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งใน

และนอกโรงเรียน

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544 : 31) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. ตั้งใจมั่นว่าจะทำ จะสร้าง จะพัฒนา
2. ประชุมครูอาจารย์
3. ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน - ประชาชนทราบ
4. ตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการ
5. กำหนดนโยบายโดยยึดธรรมนูญ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการ

ศึกษา ฯ นโยบายกรม, นโยบายกระทรวง

6. กำหนดเป้าหมายจะสร้างแหล่งเรียนรู้ใหม่เพิ่มและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่มากขึ้น
เพียงใดโดยคำนึงนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ความพร้อมความต้องการของนักเรียนและชุมชน

7. ศึกษาเอกสารแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนอื่น ๆ ชุมชน สถานประกอบการ บุคลากร ฯ

ลฯ

8. ดำรวจวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
9. ตั้งคณะทำงาน
10. พัฒนาคู่มือ (ประชุม อบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน ค้นคว้า)
11. จัดการทรัพยากร กำหนดบทบาทหน้าที่ งบประมาณ อาคารสถานที่ (วัสดุอุปกรณ์)
12. วางแผนการทำงาน จัดทำโครงการ ปฏิทินการปฏิบัติงาน
13. ดำเนินโครงการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ คำนึงถึงการออกแบบ (รูปแบบ วิธีการ)
14. ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้

ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใช้ โดยประชาสัมพันธ์ จัดนิทรรศการ จัดสัปดาห์แห่งการเรียนรู้

15. ประเมินและพัฒนาแหล่งเรียนรู้
16. สรุปหรือรายงาน
17. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545 : 2-3) กล่าวถึงขั้นตอนการทำ
จุดศึกษา (การพัฒนาสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่มีอยู่ให้ดีขึ้น) ไว้ดังนี้

1. แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสภาพแวดล้อมในบริเวณโรงเรียนเป็นสื่อในการเรียนรู้

2. ศึกษา เนื้อหา วิเคราะห์หลักสูตร
3. สำรวจจุดบริเวณสถานศึกษาว่าบริเวณใดมีสภาพที่สามารถปรับและพัฒนาให้เป็นจุดที่นักเรียนจะเข้าไปศึกษาในเรื่องที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องการเรียนรู้
4. กำหนดจุดศึกษา เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์และคณะครูจะร่วมกันตัดสินใจว่าจัดจุดศึกษาใดบ้าง
5. กำหนดจุดศึกษา โดยคณะครู และนักเรียนอาจร่วมกันกำหนดชื่อ เพื่อความชัดเจนในการปฏิบัติกิจกรรมต่อไปซึ่งจุดศึกษาแต่ละแห่งจะใช้จัดกิจกรรมได้ทุกกลุ่มประสบการณ์

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง (2545 : 64-65) กล่าวถึงแนวการจัดสวนพฤกษาศาสตร์ในโรงเรียน ไว้ดังนี้

1. การเลือกสถานที่ในการสร้างสวนพฤกษาศาสตร์ ควรเลือกบริเวณที่เป็นสวนหรือมีต้นไม้ยืนต้นหนาแน่น หรือมีชัยภูมิที่เหมาะสม เช่น เป็นป่าธรรมชาติ และอยู่ใกล้แหล่งน้ำพอสมควร รวมทั้งเป็นบริเวณที่สามารถพัฒนาให้เป็นสวนพฤกษาศาสตร์ได้โดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด การเลือกสถานที่สร้างสวนพฤกษาศาสตร์กับการเลือกพรรณพืชที่จะนำมาปลูกควรมีความเหมาะสมต่อกัน

2. การเตรียมพื้นที่ เมื่อเลือกพื้นที่ได้แล้ว ควรมีการออกแบบว่า สวนพฤกษาศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนมีลักษณะอย่างไร จะจัดแบ่งพื้นที่ในสวนอย่างไร พืชชนิดใดควรจัดปลูกในบริเวณไหน

3. การเตรียมพรรณไม้และปลูกต้นไม้เพิ่ม คณะครูและนักเรียนควรมีบทบาทร่วมกันในการจัดหาพรรณไม้และปลูกต้นไม้ หรือบางครั้งต้องจัดซื้อ จัดหา บางโรงเรียนอาจจัดเป็นการทำบุญในลักษณะทอดผ้าป่าต้นไม้ แล้วเชิญชุมชนมาร่วมบริจาค และร่วมกันปลูกต้นไม้

4. การจัดทำป้ายชื่อและสรรพคุณของต้นไม้บางชนิด รวมทั้งคุณสมบัติในกรณีที่เป็นพืชสมุนไพร ว่าช่วยรักษาโรคใดได้บ้าง เช่น กะเพรา มีสรรพคุณแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง เป็นต้น

5. การดูแลรักษา ควรจัดให้นักเรียนแบ่งกลุ่มกันดูแลรักษาสวนพฤกษาศาสตร์เป็นประจำเดือน เพื่อดูแลให้ต้นไม้ในสวนพฤกษาศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ และควรจัดกิจกรรมพัฒนาสวนพฤกษาศาสตร์เป็นประจำเดือน เพื่อดูแลให้ต้นไม้ในสวนพฤกษาศาสตร์เจริญงอกงามและตัดกิ่งไม้ที่แห้งหรือเกะกะทิ้ง

พงสันต์ ดินาน (2544 : 53-54) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานเกี่ยวกับการปรับปรุงสภาพภายในโรงเรียนให้เป็นสวนพฤกษาศาสตร์ภายในโรงเรียนดังนี้

4. ศึกษาวิธีการเลือกและใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานศึกษาและในชุมชน
5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเอง และเลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้
6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น
7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น ๆ
8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546 : 7) กล่าวถึงการนำนโยบายปรัชญาปฏิรูปการศึกษาไปสู่การปฏิบัติในเรื่องของการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมาตรฐานการศึกษาเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดมาตราส่งเสริมและพัฒนาสื่อเทคโนโลยีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย
2. ครูทุกคนพัฒนาสื่อเทคโนโลยีการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน
3. ส่งเสริมการวิจัยพัฒนาสื่อเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย
4. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องประสานความร่วมมือกันกำหนดจัดทำและพัฒนาแหล่งเรียนรู้
5. สำรวจและจัดทำทะเบียนและผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นสถานที่บุคคลและสื่อต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษา
6. ให้สถานศึกษาประเมินและพัฒนาตนเองด้านการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้
7. สนับสนุนทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา
8. สนับสนุนให้มีการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด
9. ศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จากแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พอสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน เป็นวิธีการที่โรงเรียนควรดำเนินการให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนและควรจัดดำเนินการในส่วนที่สามารถไปใช้ได้จริงอย่างหลากหลายแนวทางก็จะทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดของ นักวิชาการ ในแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มีหลายแนวทางหรือวิธีการต่าง ๆ กันไปบ้างหรือคล้ายคลึงกันนั้นล้วนแต่ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพ เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ ความสนใจและความถนัดและนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์กับโรงเรียน ถ้าเลือกใช้ได้อย่างตรงกับความต้องการหรือเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน

4. นโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เป็นหน่วยงานให้บริการในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยกำหนดให้บริการการศึกษาให้ทั่วถึงและมีคุณภาพเป็นมาตรฐานและสร้างสังคมเป็นแกนหลักในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชนบนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการบริหารจัดการการศึกษาให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ เสมอภาค โปร่งใสเป็นธรรมเอื้อต่อการมีส่วนร่วม จึงได้กำหนด วิสัยทัศน์ นโยบาย เป้าหมาย มาตรการของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. 2546 : 1-8)

วิสัยทัศน์

ภายในปี 2549 เด็กในวัยเรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ เสมอภาคและทั่วถึง มุ่งปฏิรูปการเรียนรู้ คู่คุณธรรมเน้นนำอาชีพ พัฒนาสู่มาตรฐาน ผสมผสานเทคโนโลยี มีข้อมูลสารสนเทศทันสมัย กระจายอำนาจการบริหาร ร่วมประสานทุกฝ่าย โปร่งใสยุติธรรม เน้นนำบุคลากรให้ได้รับการพัฒนาสู่มาตรฐานวิชาชีพ ปฏิบัติงานเต็มตามศักยภาพและมีขวัญกำลังใจ

นโยบายข้อที่ 1

จัดการศึกษาระดับปฐมวัยอย่างมีคุณภาพ เสมอภาคทั่วถึงและส่งเสริมให้ท้องถิ่นที่มีความพร้อมจัดการศึกษาปฐมวัย

เป้าหมาย

1. จัดการศึกษาปฐมวัย (อายุ 4-5 ปี) เพื่อเตรียมความพร้อมอย่างน้อย ร้อยละ 80 ของประชากรกลุ่มอายุ 4- 5 ปี
2. ให้ท้องถิ่นที่มีความพร้อมจัดการศึกษาปฐมวัย

มาตรการ

1. จัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศเด็กแรกเกิด - 5 ปี
2. ประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียนระดับปฐมวัย
3. ประธานและส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการจัดการศึกษา
ระดับปฐมวัย

นโยบายข้อที่ 2

จัดการศึกษาภาคบังคับ (ป.1-ม.3) ให้กับเด็กอายุ 6-15 ปีทุกคน อย่างมีคุณภาพ เสมอ
ภาคและทั่วถึง และส่งเสริมให้เรียนต่อจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เป้าหมาย

1. เด็กอายุ 6 - 15 ปี ได้เรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับทุกคนและส่งเสริมให้เรียน
ต่อจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. จัดการศึกษาโดยใช้รูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสม
3. ลดอัตราการออกกลางคัน ระดับประถมศึกษาไม่เกินร้อยละ 0.04 ระดับมัธยม
ศึกษาตอนต้น ไม่เกินร้อยละ 1
4. ลดอัตราการซ้ำชั้นเฉลี่ยทุกชั้นไม่เกินร้อยละ 1
5. จัดปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นแก่นักเรียนที่ควรได้รับการช่วยเหลือเป็นพิเศษ เด็กด้อย
โอกาส และเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

มาตรการ

1. จัดระบบข้อมูลสารสนเทศเด็กอายุ 6 -15 ปี
2. กำหนดเขตพื้นที่บริการการรับเด็กเข้าเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยม
ศึกษาตอนต้น
3. ประชาสัมพันธ์และกำกับติดตามการส่งเด็กเข้าเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ
4. รณรงค์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับเรียนต่อจนจบ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน
5. ขยายองค์ูเกียรติ บุคลากรและหน่วยงานที่ดำเนินการประสบความสำเร็จ
6. ส่งเสริมให้โรงเรียน หน่วยงานและบุคลากรในสังกัดพัฒนารูปแบบและ
นวัตกรรมที่ช่วยลดอัตราการออกกลางคันหรือลดอัตราการตกซ้ำชั้น
7. จัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นแก่เด็กด้อยโอกาส และ
เด็กที่มีความต้องการพิเศษ
8. ระดมทรัพยากรจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและบุคคล

นโยบายข้อที่ 3

ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ การบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐานการนิเทศการศึกษา การวิจัยทางการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพเต็มตาม
ศักยภาพบนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย และมุ่งสู่สากล

เป้าหมาย

1. นิเทศ ติดตาม ประเมินผล การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา 79 โรงเรียน
2. พัฒนาความรู้และทักษะการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาให้กับโรงเรียน
ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาจำนวน 312 โรงเรียน
3. พัฒนาระบบการผลัดคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาที่ได้รับการประเมิน
คุณภาพภายนอก จำนวน 78 โรงเรียน
4. พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาที่ยังไม่ได้รับการ
ประเมินคุณภาพภายนอก ให้สามารถรองรับการประเมินภายนอกได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 75
5. พัฒนาคู่มือการเรียนการสอนในวิชา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ เทคโนโลยีและ
ภาษาอังกฤษ

มาตรการ

1. จัดให้มีคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการในระดับจังหวัดและอำเภอ
2. คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการทำหน้าที่นิเทศ ติดตาม และ
ประเมินผล อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
3. โรงเรียนนำร่อง โรงเรียนเครือข่ายและโรงเรียนคุณภาพแกนนำร่วมพัฒนา
บุคลากรขยายผลการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาให้แก่ทุกโรงเรียนใน สปอ.
4. ทุกโรงเรียนที่ได้รับการประเมินคุณภาพจากภายนอกจัดทำแบบผลัดคุณภาพ
การศึกษา
5. จัดให้มีคณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ
6. คณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาทำหน้าที่นิเทศ ติดตาม และประเมินผล
อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
7. ใช้สื่อนวัตกรรมและ /สื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา
8. ทุกโรงเรียนดำเนินการพัฒนาตนเองตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน
สถานศึกษาตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
9. จัดให้มีคณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาระดับจังหวัด / อำเภอ

นโยบายข้อที่ 4

พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับทั้งใน และนอกสถานศึกษาให้มีมาตรฐานวิชาชีพ และกำหนดตำแหน่งให้สูงขึ้นตลอดจนสนับสนุนให้เกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน

เป้าหมาย

1. พัฒนานวัตกรรมด้านการบริหารงานบุคคล
2. เตรียมครูและบุคลากรการเข้าสู่เขตพื้นที่ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่ายพัฒนาครูและบุคลากร

ขยายพัฒนาครูและบุคลากร

3. ครูและบุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน
4. ครูและบุคลากรได้รับการพัฒนาตนเองตามความต้องการไม่น้อยกว่า 4,739 คน
5. ผู้รักษาการในตำแหน่งผู้บริหารของโรงเรียนขนาดเล็ก ได้รับการอบรมเพื่อเพิ่มความพร้อมในการบริหาร

6. ครูสายผู้สอนจำนวน 1,000 คน มีความรู้ ความเข้าใจในการปรับปรุงพัฒนางานเพื่อขอกำหนดตำแหน่งและได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์ 3 ไม่น้อยกว่า 400 คน

มาตรการ

1. ส่งเสริมสนับสนุนการอบรมสัมมนา
2. ส่งเสริมสนับสนุนและบุคลากรในระดับ สปจ. ทั้ง สปจ. อบรม 2 วัน
3. จัดสวัสดิการทุกประเภทให้มีประสิทธิภาพ
4. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำเสนอผลงาน
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้พัฒนา เพื่อปรับปรุงตำแหน่ง
6. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและบุคลากรเข้ารับการศึกษอบรมเพื่อพัฒนางาน โดยได้รับทุนสนับสนุนจากส่วนกลาง ส่วนหนึ่ง
7. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้รักษาการให้ได้รับการอบรมศึกษาดูงาน
8. ส่งเสริมจัดการอบรมให้ครูได้มีความรู้ ความเข้าใจตามแนวทางในการปรับปรุงกำหนดตำแหน่งเป็นอาจารย์ 3 ตามเกณฑ์ของ ก.ค. กำหนด

นโยบายข้อที่ 5

เร่งรัดการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยเน้นการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก การพัฒนาระบบข้อมูล สารสนเทศ การระดมทรัพยากรและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

เป้าหมาย

1. โรงเรียนขนาดเล็กสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้บุคลากร ทรัพยากรร่วมกับโรงเรียนขนาดใหญ่
2. จัดตั้งศูนย์สารสนเทศ ให้มีข้อมูลที่สมบูรณ์ ครอบคลุมทันสมัย และสามารถเชื่อมโยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างน้อยร้อยละ 60
3. พัฒนาคูคลากรให้มีความรู้และสามารถใช้โปรแกรมเพื่อการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างน้อยร้อยละ 60
4. โรงเรียนได้รับการสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษา โดยมีคณะกรรมการสถานศึกษาเข้าร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

มาตรการ

1. พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กด้วยวิธีการที่หลากหลาย ให้มีประสิทธิภาพ
2. กำหนดแผนการรวมโรงเรียนขนาดเล็ก ราย 5 ปี ที่สามารถบูรณาการได้
3. สร้างเครือข่ายในการดูแล ช่วยเหลือโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการใช้บุคลากรและทรัพยากรจากโรงเรียนขนาดใหญ่ที่อยู่ข้างเคียง
4. ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้งศูนย์สารสนเทศในทุกหน่วยงาน ให้มีข้อมูลที่สมบูรณ์ ครอบคลุม ทันสมัย และสามารถเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. สนับสนุนให้บุคลากรได้รับการพัฒนา ให้มีความรู้และสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการปฏิบัติงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. สนับสนุนให้คณะกรรมการสถานศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการศึกษาและระดมทรัพยากรทางการศึกษา เพื่อนำมาพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า นโยบายการดำเนินงานในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พระนครศรีอยุธยา มีนโยบาย 5 ข้อคือ จัดการศึกษาระดับปฐมวัยอย่างมีคุณภาพ เสมอภาคทั่วถึง และส่งเสริมให้ท้องถิ่นที่มีความพร้อมจัดการศึกษาปฐมวัย จัดศึกษาภาคบังคับ ให้กับเด็กอายุ 6-15 ปีทุกคน อย่างมีคุณภาพ เสมอภาคและทั่วถึงกัน และส่งเสริมให้เรียนต่อจนจบการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน การนิเทศการศึกษาการวิจัยทางการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพเต็มตามศักยภาพ บนพื้นฐานภูมิปัญญาไทยและมุ่งสู่สากล พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับทั้งในและ

การจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาที่กล่าวไว้ข้างต้นสรุปได้ว่า ได้ดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษา รวมทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาถือว่าเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยจัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและให้ความสำคัญกับการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ช่วงชั้นในหลักสูตร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้นจากการสังเคราะห์ของนักวิชาการ และต้องการทราบว่าแนวทางดังกล่าวสามารถจะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงภายใต้บริบทของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาหรือไม่ หรือแนวทางดังกล่าวมีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการและมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงหรือไม่

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สรวง นิลดี (2538 : 109) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 พบว่า กิจกรรมการพัฒนาบุคลากรตามแผนงาน โครงการของโรงเรียน คือการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการศึกษาต่อ

รวีวรรณ นาคเอี่ยม (2538 : 118-128) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนการศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดกรมสามัญศึกษา พบว่าสภาพการจัดกิจกรรมการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษา รวม 10 กิจกรรม คือ การประชุมพิเศษ การนิเทศงานหรือการนิเทศการศึกษา การจัดหาหรือการจัดทำเอกสารแนะนำการปฏิบัติงาน การส่งบุคลากรไปอบรม ประชุมสัมมนา การหาครู-อาจารย์ ไปศึกษาดูงาน การส่งบุคลากรไปศึกษาเพิ่มเติม การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ การจัดประชุมในโรงเรียน การจัดอบรมสัมมนาในโรงเรียน การจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากรในลักษณะอื่น ๆ เช่น การมอบหมายงานพิเศษให้ปฏิบัติ

จตุภูมิ แ่งหม้อ (2537 : 107) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 8 พบว่า การปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียน

ได้มีการจัดกิจกรรมการพัฒนาบุคลากร คือ การศึกษาคุณงานและการศึกษาต่อ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการฝึกอบรม

บัลลังก์ โรหิตเสถียร (2542 : 111) ได้ศึกษาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่เข้าร่วม โครงการ พบว่า ปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตดังนี้

1. การวางแผน จากผลการวิจัย เกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย ในด้านการวางแผนพบว่าปัญหาการจัดเตรียมสรรหาเครื่องคอมพิวเตอร์ วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ส่วนปัญหา รองลงมาพบว่าขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความเข้าใจด้านการวางแผนการใช้เทคโนโลยีโดยเฉพาะ

2. โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย ในด้านโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ พบว่า หมายเลขโทรศัพท์ในโรงเรียนมีหมายเลขเดียวไม่สะดวกในการติดต่อสื่อสารเมื่อใช้อินเทอร์เน็ต ส่วนปัญหา รองลงมา พบว่าสัญญาณการเชื่อมต่อ หลุดง่าย หลุดบ่อย การติดต่อสื่อสารไม่คล่องตัว

3. อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย ในด้าน อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ พบว่า มีปัญหาเครื่องคอมพิวเตอร์มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ส่วนปัญหา รองลงมา พบว่า เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้มีประสิทธิภาพต่ำ

4. ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย ในด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับค่าบำรุงรักษาคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ส่วนปัญหา รองลงมา พบว่า มีปัญหาค่าใช้จ่ายในด้านการพัฒนาบุคลากรเช่น การฝึกอบรม มีไม่เพียงพอ

5. บุคลากร จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทยในด้านการบุคลากร พบว่า ครู ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมหรือพัฒนาด้านการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างเหมาะสม ส่วนปัญหา รองลงมา พบว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการยังไม่มีความรู้ความชำนาญเพียงพอ

6. การบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีกับหลักสูตร จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย ในด้านการบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีกับหลักสูตร พบว่านักเรียนยังไม่มีพื้นฐาน

ความรู้ในการใช้งานอินเทอร์เน็ต ส่วนปัญหา รองลงมา พบว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำแนวทางการพัฒนาเนื้อหาสารสนเทศหลักสูตรเพื่อการศึกษาในการใช้อินเทอร์เน็ตน้อยมาก

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านอินเทอร์เน็ตทั้ง 6 ด้าน ปัญหาที่น่าสังเกตและถูกเลือกมากที่สุด คือ ปัญหาเครื่องคอมพิวเตอร์มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ส่วนปัญหา รองลงมาคือนักเรียนไม่มีพื้นฐานความรู้ในการใช้งานอินเทอร์เน็ต ซึ่งให้เห็นว่า เป็นปัญหาสำคัญที่น่าจะแก้ไขมากที่สุด

งานวิจัยของจรรยาภักดิ์ ลำจำปา (2540 : 3) ที่กล่าวว่าปัญหาหลักอย่างหนึ่งของการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการศึกษาคือการที่ครูส่วนใหญ่ไม่ได้รับการฝึกอบรมหรือพัฒนาอย่างเหมาะสม อีกทั้งยังขาดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ ทำให้ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากคอมพิวเตอร์ที่มีอยู่ในโรงเรียน

รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานของสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 (2546 : 60-71) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคด้านวิชาการ 3 ลำดับแรก ได้แก่ ปัญหาครูไม่ครบชั้น หรือวิชาเอกไม่ตรงวิชา ขาดแหล่งเรียนรู้แหล่งสืบค้น และการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติล่าช้า และจากการศึกษาการใช้ห้องสนับสนุนการเรียนการสอน พบว่า สถานศึกษาส่วนใหญ่ใช้ห้องสมุดเป็นห้องสนับสนุนการเรียนการสอน รองลงมา ห้องพยาบาล ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องส่งเสริมจริยธรรมตามลำดับ และจากการศึกษาสภาพการปฏิบัติงานด้านวิชาการ พบว่า สถานศึกษามีการปฏิบัติงานวิชาการในภาพรวมโดยเฉลี่ยในระดับมาก รายการที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือการระบุคุณลักษณะที่ต้องการส่งเสริม คือ การเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข รองลงมาได้แก่มีกิจกรรมให้นักเรียนเลือกสร้างชิ้นงาน ตามความสนใจ และมีสื่อ ให้นักเรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย หรือวิชาการที่หลากหลาย

สุรัตน์ แสงอรุณ (2539 : 201) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร พบว่าผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญ และส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับโรงเรียน โดยให้ครูผู้สอนเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังทราบว่าผู้บริหารโรงเรียนควรกำหนดนโยบาย และส่งเสริมงานเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา ในด้านอาคารสถานที่ของโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนของครูให้เป็นรูปธรรมและชัดเจนในแต่ละปีการศึกษา เพื่อให้ การปฏิบัติการติดตามผล การพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เสาวนิจ ทองมูล (2536 : 116-119) ได้ทำการวิจัย การศึกษาการบริหารงานพัฒนา สิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า มีการวางแผนและกำหนดนโยบาย มีการพัฒนานุเคราะห์ให้พัฒนา สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ และการจัด สภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้เป็นแบบอย่าง

นริศร์ จับจิตต์ (2545 : 71-74) ได้ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของ นักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมโรงเรียนแต่ละขนาดมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านการ จัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัยอยู่ในระดับมาก การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ การเรียนรู้ของนักเรียนในด้านการจัดระบบป้องกันในสถานศึกษาปลอดภัย สิ่งเสพติด อาชญา กรรม และอบายมุขอยู่ในระดับมาก การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านการ จัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับมาก และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก

ลำลี เก็งทอง (2544 : 161) ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการ แหล่งเรียนรู้กับคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ผลการวิเคราะห์คำตอบตามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและแนวทาง แก้ไขการดำเนินการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา สาเหตุของปัญหาและอุปสรรคเกิดจาก โรงเรียนขาดความพร้อมในด้านการดำเนินงานหลาย ๆ ประการ ได้แก่ งบประมาณ ไม่เพียงพอ ขาดการประชาสัมพันธ์และประสานความร่วมมือจากชุมชน ข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนมีน้อยหรือไม่เป็นปัจจุบัน นโยบาย เป้าหมาย การวางแผนและการ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากรไม่ชัดเจน บุคลากรไม่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้าน ไม่มีระบบติดตาม ตรวจสอบ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง นักเรียนไม่เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ครูไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน ตลอดจนผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญในการดำเนินงานด้านแหล่ง เรียนรู้

ประสิทธิ์ อามาตร์ (2529 : 134 -136) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้แหล่งชุมชนในการสอน กลุ่มงานพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 10 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนของครูอยู่ในระดับปานกลางในด้าน ค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากร ครูไม่สะดวกที่จะไปติดต่อวิทยากรที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียน ครูไม่มีเวลา ศึกษา และวางแผนเชิญวิทยากรที่เหมาะสมกับแผนงานไว้ล่วงหน้า เสียค่าใช้จ่ายสูง นักเรียนไม่มี

ความสามารถที่จะไปสัมภาษณ์ศึกษาด้วยตนเอง ผู้รู้หรือผู้ชำนาญไม่ค่อยมีเวลาว่าง และขาดงบประมาณที่จะซื้ออุปกรณ์ที่หายากในห้องถื่น ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่ครูประสบน้อย คือ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนเดียวกันไม่สนับสนุน ไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในห้องถื่นและนักเรียนไม่ให้ความร่วมมือ

วนิดา เลหาวัฒน์ (2526 : 105-113) ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ประโยชน์จากแหล่งวิชาการของชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนและเทศบาล มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิชาการชุมชนมากกว่าครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 6 เรื่อง คือครูไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวิชาการชุมชนนั้น ๆ อย่างเพียงพอ เสียเวลา การติดต่อแหล่งวิชาการชุมชนมีพิธีการมากเกินไป ผู้บริหารไม่สนับสนุน นักเรียนไม่สนใจไปศึกษานอกสถานที่ และเจ้าหน้าที่แหล่งวิชาการชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ

ชำนาญ วัฒนะ (2529 : 432-508) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการใช้แหล่งทรัพยากรชุมชนในการบริหารงานวิชาการที่ประสบปัญหามากที่สุดคือ โรงเรียนไม่มีงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนทรัพยากรในชุมชนประเภทบุคคล บางกลุ่มที่เชิญมาเป็นวิทยากร และปัญหาระดับมาก คือ ทรัพยากรประเภทบุคคลบางกลุ่มไม่มีเวลาว่างพอที่จะให้ความช่วยเหลืองานบริหารด้านวิชาการ ครูประสบปัญหาและอุปสรรคของการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ปัญหาระดับมากที่สุด คือ ไม่มีงบประมาณค่าใช้จ่ายในการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและต้องรับผิดชอบมากขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าในอดีต การศึกษาจากแหล่งความรู้ของนักเรียนจะให้ความสำคัญกับแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและห้องถื่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็พบปัญหาและอุปสรรคหลายอย่างที่ทำให้ไม่สะดวกในการที่จะไปใช้แหล่งความรู้ในชุมชนอาทิ การติดต่อแหล่งวิชาการชุมชนมีพิธีการมากเกินไป ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปศึกษาจากแหล่งความรู้ภายนอก เจ้าหน้าที่แหล่งวิชาการไม่ให้ความร่วมมือ ในอดีตครูและผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญและไม่เห็นคุณค่าการจัดแหล่งความรู้ในโรงเรียน อาจมีสาเหตุมาจากขาดแคลนงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ขาดแคลนบุคลากรที่จะดำเนินงาน แต่การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน ครูจะต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวทางของการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ตามความถ่องการ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล เพื่อพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรให้ความสำคัญและดำเนินการจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน เพราะถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนมากที่สุด ผู้เรียนสะดวกที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา

จากความสำคัญ ของแหล่งเรียนรู้กับการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีนโยบายให้โรงเรียนจัดสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีโอกาสได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ หากโรงเรียนสามารถจัด และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายก็จะทำให้สามารถพัฒนา นักเรียนได้เต็มตามศักยภาพ นักเรียนจะมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามคุณลักษณะของหลักสูตร การจัดสร้างและการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการจัดมวลประสบการณ์ให้ผู้เรียนและปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจากการศึกษา งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการนำแนวคิด การใช้แหล่งเรียนรู้ การจัดและแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มาใช้ในโรงเรียนนั้นมีหลายแนวทาง แต่ก็ยังไม่พบว่ามียงานวิจัยที่นำเสนอ แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มาใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาที่ชัดเจน แต่ก็สามารถใช้ข้อมูลที่ได้ มาใช้ประโยชน์และเป็นแนวทางในการนำเสนอแนวทาง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สำหรับมาใช้ใน โรงเรียนประถมศึกษาได้

6. สรุปแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนประถมศึกษา

จากการศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ยึดกรอบแนวคิด ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของกรมสามัญศึกษาเป็นหลัก โดยทำการสังเคราะห์รายละเอียดเพิ่มเติมในแต่ละด้านจากนักวิชาการ พบว่า มีแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ในโรงเรียนแล้วจะทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จ สรุปได้ 4 แนวทาง คือ

1. แนวทางการพัฒนาด้านบุคลากร
2. แนวทางการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ
3. แนวทางการพัฒนาด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม
4. แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน

โดยผู้วิจัยได้สรุปผลการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 สรุปและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของนักวิชาการและหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องทางการศึกษา

แนวทาง	นักวิชาการ							รวม
	กรมสามัญศึกษา	กรมสปปช.	กรมวิชาการ	เนาวรัตน์ ดิจิทัลพัฒนเศรษฐ์	ศิริกาญจน์ โกศลุมภ์ และ ดารณี คำวังนัง	พงส์สันต์ ตีนาน	พิภุต ศรีบุญเรือง	
1. การพัฒนาด้านบุคลากร	/	/	/	/	/	/	/	7
2. การพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	/	/	/					3
3. การพัฒนาด้านอาคารสถานที่และ สภาพแวดล้อม	/	/		/	/	/	/	6
4. การพัฒนาด้านกิจกรรม	/			/				2

จากตาราง 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน
ของนักวิชาการ ได้ 4 แนวทาง บางแนวทางมีการกล่าวถึงน้อยและบางแนวทางมีการกล่าวถึงมาก
แต่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางทั้งหมดที่นักวิชาการได้กล่าวถึง เพราะผู้วิจัยเห็นว่าทุกแนวทางที่
กล่าวถึงล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อหาแนวทางที่
เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนตามบริบทของโรงเรียน
ประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา รายละเอียดแต่ละแนวทางมี
ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาด้านบุคลากรเพื่อส่งเสริมการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้ หมายถึง
วิธีการดำเนินงานกระตุ้นให้บุคลากรเห็นความสำคัญของการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้โดยมีวิธี
การดำเนินงานที่เกี่ยวกับ การกำหนดนโยบาย การสร้างสมรรถนะหลัก ดังคณะกรรมการการ

ประชุมสัมมนาผู้ที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาบุคลากร การวางแผนการทำงาน การส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงาน การประสานความร่วมมือกับชุมชน การจัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ การส่งเสริมให้บุคลากรจัดแข่งขันประกวดการจัดแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน การนิเทศภายใน การส่งเสริมสนับสนุนให้ครูทำการศึกษาวิจัย การประเมินและติดตามผลการพัฒนา

2. แนวทางการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง วิธีการดำเนินงานนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยมีวิธีการที่เกี่ยวกับการจัดระบบข่าวสาร การบำรุงรักษาพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ การสร้างสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบการวิจัยพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ การส่งเสริมการเรียนรู้ทางอินเทอร์เน็ต ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาสื่อเทคโนโลยี การศึกษาวิธีการและเลือกใช้สื่อ การกำหนดให้มีการจัดทำและจัดหาสื่อ การศึกษาวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้น การประเมินและสรุปผลการดำเนินงานการพัฒนา

3. แนวทางการพัฒนาด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หมายถึงวิธีการดำเนินงานจัดแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้มีความหลากหลาย เพียงพอ และมีประสิทธิภาพโดยมีวิธีการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การสำรวจสภาพความพร้อมด้านอาคารสถานที่ การระดมสรรพกำลังด้านทรัพยากร ออกแบบการบริหารจัดการ การจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ การจัดให้บริการแหล่งเรียนรู้ การจัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้หลากหลาย การจัดศูนย์วิทยการรวบรวมความรู้ การจัดทำและกำหนดจุดศึกษาเพื่อความชัดเจนในการปฏิบัติกิจกรรม กำหนดรูปแบบการเก็บรวบรวมข้อมูล การประเมินผล การสรุปผลการใช้

4. แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน หมายถึงการดำเนินงานจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมตามความต้องการและความแตกต่างของผู้เรียน โดยมีวิธีการดำเนินงานที่เกี่ยวกับ วิเคราะห์พฤติกรรมหรือคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียน การกำหนดสถานการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพแหล่งเรียนรู้ การร่วมกับผู้เรียนออกแบบกิจกรรม การส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาและร่วมกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย การส่งเสริมการใช้โดยจัดกิจกรรม การเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ การส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง การส่งเสริมให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่เกิดจากการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ การประเมินและสรุปผลการพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน